

гульована, а по-друге, гарантуватиме недопущення зловживання правами службовими особами та, як наслідок створюватиме додатковий захист права особи на недоторканість власності. Отже, вважаємо, що існуючі на сьогоднішній день проблеми порушення права власності, які виникають в ході проведення особистого обшуку можна врегулювати введенням у КПК України два окремих поняття, а саме «особистий обшук» та «обшук», провівши чітке розмежування в залежності від підстав та мети їх проведення.

Список використаних джерел:

1. Удалова Л.Д. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства. *Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України*: збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України, м. Київ, 26 квітня 2013 р. Київ: Алерта. С. 8–12.
2. Капустіна М.В. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми унормування та застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. 2016. Випуск 5. Том 2. С. 150–154.
3. Комарницька О. Особистий обшук: сучасний стан та перспектива. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 2 (23). Том 7. С. 41–46.
4. Степанова Г.О., Степанов О.С., Кулик Х.М. Обшук особи за КПК України: проблемні питання та шляхи вдосконалення. *Підприємство, господарство і право*. 2017. Вип. 2. С. 294–298.
5. Ухвала слідчого судді Тальнівського районного суду Черкаської області від 11.12.2013 № 704/2044/13-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36726836>.
6. Про Національну поліцію України: Закон України № 580-VIII від 2.07. 2015 р. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379

УДК 343.01

ПАДАЛКА А.М.

**ТИПОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ**

В статті розглянуто основні технології злочинної діяльності (комплекси взаємопов'язаних злочинів), що характерні для сучасної організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування.

Ключові слова: технологія злочину, технології злочинного збагачення, структура технології злочинної діяльності, цілісність, ієрархічність, структурність, організована злочинність у сфері оподаткування.

В статье рассмотрены основные технологии преступной деятельности (комплексы взаимосвязанных преступлений), характерные для современной организованной преступной деятельности в сфере налогообложения.

Ключевые слова: технология преступления, технологии преступного обогащения, структура технологии преступной деятельности, целостность, иерархичность, структурность, организованная преступность в сфере налогообложения.

The article deals with the main technologies of criminal activity (complexes of interrelated crimes) that are characteristic of modern organized criminal activity in the field of taxation.

Key words: crime technology, technology of criminal enrichment, structure of technology of criminal activity, integrity, hierarchy, structural, organized crime in the field of taxation.

© ПАДАЛКА А.М. – кандидат юридичних наук, начальник кафедри фінансових розслідувань (Університет державної фіскальної служби України)

Постановка проблеми. З набуттям незалежності України одним із наслідків докорінних змін, які відбулись в економічній і політичній системах, є зростання економічної злочинності. В нових економічних умовах суттєво змінилися старі, а також виникли нові способи та елементи механізмів злочинних посягань. Злочини в сфері оподаткування займають суттєву частку в структурі економічної злочинності. Різноманіття способів їх вчинення, використання винними особами складних прийомів і операцій з їх підготовки та приховування, груповий характер злочинної діяльності, застосування корупційних зв'язків для протидії розслідуванню та інші фактори призводять до значних труднощів у слідчій діяльності. Це, у свою чергу, вимагає від криміналістичної науки розроблення дієвих науково-обґрунтованих рекомендацій щодо виявлення та розслідування зазначених злочинів.

У широкому розумінні технологія злочинного збагачення – це сукупність корисливих дій (прийомів та методів) з підготовки (планування), вчинення та приховання слідів злочину, що спрямовані на систематичне отримання кримінальних доходів із залученням у таку діяльність широкого кола осіб [2, с. 32].

Структура технології злочинної діяльності передбачає наявність комплексу взаємопов'язаних між собою злочинів: основних та вторинних чи допоміжних. Ці злочини об'єднані між собою єдиною метою – протиправне (злочинне) збагачення.

Досудове розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень має труднощі у доказуванні злочинних дій, бо вони є дуже складними та заплутаними. Коли проводиться розслідування то важливо довести необхідний зв'язок між окремими діями (злочинами), що складають загальну «картину» технології злочинного збагачення. А це, як вказує слідчо-судова практика зробити досить важко.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні положення криміналістичної характеристики злочинної технології збагачення, у тому числі питання стосовно структури окремих методик розслідування злочинів, неодноразово були предметом дослідження в працях Р. С. Белкіна, Г. А. Густова, В. А. Журавля, І. М. Лузгіна, Г. А. Матусовського, М. П. Яблокова. Проте окремі аспекти, що стосуються механізмів зазначених злочинів, розглядались у працях В. З. Багінського, А. Ф. Волобуєва, Р. С. Довбаша, Н. С. Карпова, В. П. Корж, А. В. Старушкевича, С. С. Чернявського, та інших учених.

Метою статті є з'ясування технологій злочинного збагачення, характерних для організованих злочинних груп у сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Нині термін «технологія» використовується у різних значеннях. В сучасній науковій літературі досить часто його можна зустріти, як позначення складної злочинної діяльності, що включає способи, прийоми і операції, які застосовують злочинці при підготовці, вчиненні і приховуванні злочинів, зокрема тих, що діють у сфері оподаткування. Визначення сутності таких технологій не мають єдиної думки. Це викликає труднощі не тільки в аспекті криміналістичного дослідження певних різновидів злочинів, але й щодо формування міжвидових і комплексних криміналістичних методик.

В. П. Корж використовує поняття «технологія злочину». Стосовно до злочинів, вчинених організованими злочинними утвореннями, вона розглядає технологію як сукупність дій, операцій, прийомів, методів, форм впливу, спрямованих на вибір сфери і предмета злочинного посягання, способу злочину (який, як правило, включає кілька способів самостійних складів злочину), його планування, здійснення різних підготовчих дій щодо вчинення економічного злочину, приховування його слідів, а також на забезпечення безпеки організованої злочинної діяльності та її суб'єктів за допомогою корумпованих зв'язків зі службовими особами державних органів влади і управління з метою одержання злочинних доходів та їх легалізації [3, с. 104].

Такий підхід можна в цілому підтримати, однак він потребує певного уточнення та деталізації.

Перш за все, організовані злочинні групи привертає увагу перспектива одержання злочинним шляхом величезних коштів через використання можливостей підприємств. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень про злочини, вчинені з використанням суб'єктів господарської діяльності, показує, що для цих діянь властива «інтелектуальність», організованість, використання досягнень високих технологій. При цьому організованими злочинними групами скоюються не одиничні злочини, а сукупності (комплекси) різних, але взаємопов'язаних однією метою. Це дає підстави для висновку про існування технологій злочинної діяльності, як спеціально розроблюваного засобу [6, с. 274].

Так, злочинна технологія збагачення – це комплекс взаємопов’язаних злочинів, що вчиняється ОЗГ з метою отримання матеріальної вигоди і з використанням легальних форм господарської діяльності. У структурі злочинної технології можуть бути виділені основний (предикатний) і вторинні (підпорядковані) злочини.

Аналіз слідчо-судової практики дає підстави вирізнити кілька актуальних на даний час технологій злочинного збагачення, характерних для організованих злочинних груп у сфері оподаткування.

Технологія злочинного збагачення шляхом афери – укладання фіктивного господарського договору (купівлі-продажу) на довірчій умові попередньої оплати з наступним заволодінням коштами партнера. Така злочинна діяльність характерна для організованих злочинних груп, які спеціалізуються на пошуку підприємців, схильних до ризикованих операцій заради великих прибутків. Шахрайство у цьому випадку обов’язково супроводжується підrobкою документів і печаток, фіктивним підприємництвом, «відмиванням» коштів, одержаних злочинним шляхом, та деякі інші підпорядковані злочини [5, с. 122].

Технологія розкрадання безготівкових коштів з використанням комп’ютерної техніки для здійснення фіктивних електронних платежів. Дана технологія характерна для сфери банківської діяльності, коли службовцем банку чи «хакером» викрадаються кошти з рахунків клієнтів банку. Її складає комплекс злочинів, у якому основним злочином є розкрадання коштів шляхом зловживання службовим становищем або шляхом шахрайства, а підпорядкованими цій злочинній діяльності, є – підrobка документів (в електронній формі), незаконне втручання в роботу комп’ютерних систем, фіктивне підприємництво.

Технологія злочинного збагачення шляхом заснування інвестиційної фірми (довірного товариства, пенсійного фонду, страхової компанії) з наступним заволодінням коштами вкладників властива організованим злочинним групам, які використовують ідею «фінансової піраміди» [7, с. 264]. Заволодіння чужими коштами у цьому випадку супроводжується підrobкою документів, порушенням порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів, зловживанням службовим становищем та іншими злочинами.

Технологія розкрадання коштів шляхом введення в обіг фіктивних платіжних документів. Характерна для злочинних груп чи окремих злодіїв, які підrobляють платіжні доручення, векселі, акредитиви та інші цінні папери, які є засобами платежу. Ця злочинна технологія збагачення відома правоохоронним органам багатьох країн СНД як шахрайство з використанням банківських «авізо».

Технологія злочинного збагачення шляхом обманного одержання і присвоєння кредиту. Властива підприємцям-шахраям, які при укладанні кредитного договору з банком подають фіктивні (підrobлені) документи, які свідчать про гарантії повернення кредиту [7, с. 326]. Шахрайство у такому випадку поєднується з низкою інших злочинів: фіктивним підприємництвом, підrobкою документів і печаток, «відмиванням» одержаних у такий спосіб коштів та деякими іншими.

Технологія злочинного збагачення шляхом одержання безпідставного відшкодування з державного бюджету податку на додану вартість (ПДВ). Використовується підприємцями-шахраями, які подають до державних податкових адміністрацій фіктивні документи про здійснення експорту товарів. Відповідно до Закону України «Про податок на додану вартість» (ст. 5) експортні операції вітчизняних виробників стимулюються звільненням таких операцій від сплати ПДВ (через повернення сплачених сум). Використовуючи підrobлені документи, злочинні групи, до яких залучаються працівники податкових адміністрацій, контролери митних постів, «викачують» у такий спосіб з бюджету величезні кошти [1, с. 12]. У цій ситуації з шахрайством поєднується низка господарських та службових злочинів.

Технологія розкрадання бюджетних коштів шляхом придбання у комерційних структур товарів, одержання від них послуг за завищеними цінами. Використовується службовими особами – розпорядниками бюджетних коштів різного рівня. Її сутність полягає в укладанні службовими особами бюджетних установ чи організацій не вигідних господарських договорів, в результаті яких державні кошти перетікають у кишені чиновників і наближених до них підприємців. У такому випадку має місце комплекс злочинів, у якому основним є заволодіння коштами шляхом зловживання службовим становищем або шахрайства, а підпорядкованими – порушення законодавства про бюджетну систему (використання бюджетних коштів у супереччя їх цільовому призначенню), службове підrobлення та інші.

Технологія злочинного збагачення шляхом використання при укладанні господарських договорів реквізитів фіктивних підприємств і, відповідно, перекладання на них обов’язку

сплати податків. Ця злочинна технологія використовується недобросовісними підприємцями для ухилення від сплати податків (основний злочин), що, перш за все, вимагає створення фіктивних підприємств, виготовлення пакету фіктивних документів, печаток, підшукування співучасників.

Технологія злочинного збагачення шляхом створення так званих «конвертаційних центрів» та надання за їх допомогою незаконних послуг. Конвертаційний центр являє собою своєрідну протиправну фінансову систему, що містить у собі кілька елементів: а) мережу фіктивних підприємств (zareєстровані, як правило, на підставах осіб); б) комерційні банки; в) обмінні пункти валют [5, с. 346]. Такі офіційно zareєстровані комерційні структури об'єднані єдиним задумом на вчинення тінювих фінансово-господарських операцій за певною злочинною технологією. Зокрема, вони надають платні «послуги» керівникам підприємств різних форм власності для ухилення від сплати податків, легалізації злочинно отриманих коштів, незаконного зняття з банківських рахунків готівкової гривні та перерахуванням останньої на рахунки в закордонних банках.

Зазначені комплекси злочинів, що складають певну технологію злочинної діяльності, володіють такими системними ознаками як цілісність, ієрархічність, структурність.

Цілісність передбачає наявність такого співвідношення між частинами системи, коли зміни в якійсь частині закономірно викликають зміни у всіх інших частинах і у всій системі в цілому. Зміна одного з елементів комплексу злочину (наприклад, зміна мети у суб'єкта злочину) тягне зміну іншого елемента (наприклад, способу вчинення одного зі злочинів). Цілісність забезпечується наявністю загальної мети злочинної діяльності.

Ієрархічність означає включення в систему підсистем нижчого рівня. Підсистемами в технологіях злочинної діяльності виступають окремі злочини, а також посткримінальні заходи для протидії розкриттю і розслідуванню вчинених злочинів. У свою чергу, діяння, що утворює окремий злочин також може складатися з підсистем дій співучасників цього злочину, вчиненого з розподілом ролей [6, с. 198].

Структурність означає наявність в об'єкті якісно визначеного і відносно стійкого порядку внутрішніх зв'язків і відносин між підсистемами, що визначають функцію даної системи і характер її взаємодії з іншими системами і навколишнім середовищем. У технологіях злочинної діяльності виконання окремих складових її ланок розподіляється між членами злочинної групи. Тому вчинений організованою групою основний злочин можна порівняти з мозаїчною картиною, фрагменти якої виконані різними особами. Кожна окремо взята ланка (діяння) може містити ознаки закінченого якого-небудь підпорядкованого злочину, але може і не мати таких ознак. При розслідуванні організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування важливо довести наявність необхідного зв'язку між окремими діяннями-ланками, що, як показує слідчо-судова практика, досить непросто.

Так, під технологією злочинної діяльності слід розуміти сукупність взаємопов'язаних злочинів, що вчиняються в межах єдиного задуму, серед яких один злочин є головним, а решта – допоміжними та супутніми.

Головним системоутворюючим фактором у технологіях злочинної діяльності, на наш погляд, є злочинна мета, яка відображена у сутності основного злочину (незаконне одержання прибутку, ухилення від сплати податків, заволодіння чужим майном). Підпорядковані ж злочини є своєрідними етапами досягнення зазначеної мети (підробка документів, створення фіктивного підприємства, перекупування чи знищення комп'ютерної інформації). При цьому вибір комплексу підпорядкованих злочинів залежить від таких факторів як: предмет зазіхання (нерухомість, товарно-матеріальні цінності, кошти в готівковій чи безготівковій формі), особистісні якості суб'єкта (наявність певних знань, досвіду, соціальних зв'язків), зовнішніх умов (пробіли в законодавстві, неефективна робота контролюючих і правоохоронних органів держави) і деяких інших.

З огляду на це, чітка диференціація технологій організованої злочинної діяльності в сфері оподаткування має суттєве значення не тільки для наукового осмислення відповідних питань, а і для розроблення загальних основ відповідної криміналістичної методики, а також окремих видових, підвидових і комплексних методик в практичній діяльності, що є перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Довбаш Р. С. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним відшкодуванням податку на додану вартість: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2009. 20 с.
2. Карпов Н. С., Євдокименко С. В. Злочинна діяльність. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 60 с.
3. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. *Руководство для следователей*: научно-практическое пособие. Х.: Изд-во «Лицей», 2002. 280 с.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / станом на 6 жовтня 2018 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Протидія економічній злочинності / П. І. Орлов та ін. Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 568 с.
6. Лубин А. Ф. Методология криминалистического исследования механизма преступной деятельности: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Новгород, 1997. 337 с.
7. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансово-го шахрайства: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. К., 2010. 610 с.